

Associació
Memòria
de Mallorca

www.memoriadelesilles.org

Temps de la Memòria

Exemplar gratuït

Número 27 / Setembre 2013

Novetats

Memòria de Mallorca es reuneix amb el Grup de Treball de Desaparicions Forçades de l'ONU

El passat dijous dia 26 de setembre, una representació de la nostra Associació va anar a Barcelona per a exposar davant la comissió de l'ONU la repressió franquista a Mallorca, a més denuncià el desempar judicial i polític en el que es troben els 1.600 casos de víctimes de detencions il·legals, assassinats i desaparicions forçades a Mallorca.

En el proper número vos informarem puntualment dels resultats d'aquestes sessions.

Presentació del llibre: Dissidències. Història i Cultura Obrera a la Mallorca contemporània

Divendres 4 d'octubre, a les 18 h al local d'Ecoxarxa, Palma (Pstge. Antoni Torrandell, 16. Entre C/ dels Oms i Pl. dels Patins)

La història dels dissidents, la història robada, la que no surt als llibres, la dels homes i dones que lluitaren per una vida i un futur millor. Unes històries que foren recuperades a les pàgines del periòdic Cultura Obrera en la seva darrera època i que mereixen ser agrupades i posades a l'abast de tots. La lluita de molts de mallorquins i la seva creació literària bé s'ho mereix.

"Tengo fe en Chile y su destino, superará, otros hombres este momento gris y amargo donde la traición pretenden poner. Sigán ustedes sabiendo, que mucho más temprano que tarde, de nuevo abrirán las grandes alamedas por donde pase el hombre libre para construir una sociedad mejor"

Aquestes són les darreres paraules del president de Xile, Salvador Allende l'11 de setembre de 1973

11 de setembre de 1973 40 anys del cop militar a Xile

Un altre 11 de setembre. Es compleixen 40 anys –una xifra massa repetida–, com a 40 anys de dictadura franquista. Un altre cop militar "preventiu" esgrimint les mateixes falses consignes contra un govern democràtic i legítim, però malhauradament, d'esquerra: **alerta que venen el rojos!** Els poders fàctics sempre reaccionen de la mateixa manera quan perillen mínimament els seus privilegis (de classe). Talment com ja va passar l'any 1936. Les dictadures, per molt allunyades que estiguin en el temps o en la distància, despleguen sempre les mateixes receptes contra els seus opositors, comparteixen totes la mateixa fulla de ruta, la tenen ben apresada. Les seves conseqüències també són les mateixes. I les víctimes? **Són diferents entre elles? Ho és el seu patiment?** Les víctimes són només això, víctimes: una mena de fantasmes que vaguen per la història demanant justícia (contra els botxins), veritat (que la història no oblidí) i reparació (tant sols reconeixement). Les víctimes de Xile, són les mateixes de Síria, Egipte, Sudan, Palestina, Ruanda, Irak, Vietnam, Argentina, Espanya, etc. Nosaltres mai les hem diferenciat, sabem que hi ha quelcom que les uneix i les cohesiona davant tothom: la seva dignitat davant el seu patiment. Tal vegada, el destí de les víctimes del franquisme estigui lligat a les de les dictadures sudamericanes, al manco allà es troben millor que a casa nostra.

Ordre de detenció internacional contra quatre torturadors del franquisme

Memòria de Mallorca

La jutgessa **María Servini de Cubría** demana, mitjançant la Interpol, ordre internacional de detenció preventiva, per a posterior extradició, d'alts funcionaris de la policia i la Guardia Civil, en la causa oberta a l'Argentina per a jutjar els crims del franquisme des de 1936 fins l'any 1977.

Són quatre ex-funcionaris de seguretat acusats de tortures: l'ex-guardia civil **Jesús Muñecas Aguilar**, l'ex-escolta de Francisco Franco i de la Casa Real **Celso Galván Abascal**, l'ex-comissari **José Ignacio Giralte González**; i l'ex-inspector **José Antonio González Pacheco**, alias **Billy El Niño**. Han de ser extraditats "a efectos de recibir declaración indagatoria." "Se procede que esta magistratura curse específicamente a las autoridades españolas esta orden de detención", consta textualment a la resolució de la magistrada.

La resolució serà enviada, tant a la Interpol com a les autoritats espanyoles, per a procedir a la detenció dels primers processats de la causa 4591/10 per genocidi i/o crims de lesa humanitat, destinada al jutjat *Nacional en lo Criminal y Correccional Federal nº 1 de la ciudad de Buenos Aires*. La llei procesal argentina preveu que, si existeixen indicis de criminalitat en una persona, sigui cridada per a que faci declaració indagatòria, lo qual desemboca en l'ordre internacional de detenció si l'acusat es troba fora del país. Això suposa una gran passa, la més important que assoleixen les víctimes del franquisme des que començà el procés fa tres anys.

La magistrada rebrà el proper 20 de novembre, aniversari de la mort de Francisco Franco, a vícti-

mes de la dictadura, a funcionaris i parlamentaris espanyols per a prendre'ls testimoni dins del marc de la instrucció la causa.

Dins la societat i les institucions argentines està augmentant la sensibilitat i el recolzament cap aquest procés judicial, tant és així que nombroses corporacions i col·lectius estan aprovant declaracions a favor de la querella i de condemna al franquisme. La qual cosa ha afavorit la constitució de la *Plataforma Argentina de Apoyo a la Querella contra los Crímenes del Franquismo*, formada per més de 100 organitzacions, un clar reflexe de la *Coordinadora Estatal de Apoyo a la Querella Argentina (CeA-QUA)* d'Espanya.

Anteriorment, l'Estat espanyol havia rebut dues comissions rogatòries per part de la jutgessa. En la primera, es sol·licitava si n'hi havia investigacions en curs sobre el franquisme, també es demanava informació sobre el pla sistemàtic d'extermini de la dictadura, i sobre la planificació del segrest de nins. La Fiscalia espanyola alegà que el franquisme ja s'estava investigant i que el principi de jurisdicció universal és subsidiari, o sigui que Argentina no tenia competència per a continuar les investigacions. La segona comissió demanava la identificació dels responsables. La Fiscalia contestà de nou que la justícia argentina no tenia cap competència per a jutjar els crims franquistes. La col·laboració de l'Estat espanyol deixa molt que desistjar, però amb l'actual resolució que dicta la **primera ordre internacional de detenció contra responsables de crims i tortures durant el franquisme, pot marcar una fita històrica en la lluita per la justícia.**

Crèdits:

Han col·laborat:

Mª Antònia Oliver París,
Guillem Mir Cañellas,
Josep Delgado Muñoz,
Marçal Isern Ramis,
Manel Suárez Salvà,
Mª Àngels Recio García

**Coordinació,
disseny i maquetació:**
Blas Guevara

Temps de la Memòria
és el butlletí trimestral
de l'**Associació Memòria
de Mallorca**.

La publicació no es fa
responsable de les opinions
dels seus col·laboradors.

Per posar-se en contacte
amb nosaltres: **625 45 45 00**
tempsdelamemoria@gmail.com

*Nou compte bancari

Benvolgudes companyes i companys,

vos informam que **hem obert un nou compte** per a l'Associació en una caixa ètica, Caixa Colonya. L'anterior compte seguirà operatiu uns mesos. Però us demanam que a partir d'ara faceu ús d'aquest per a l'ingrés de les vostres quotes i donacions.

Colonya Caixa de Pollença:

2056 0004 49 4102006399

Moltes gràcies,
Associació Memòria de Mallorca

25 RELATS: Mallorca 1936

3ª ENTREGA

QUERELLA DESTINADA AL JUZGADO NACIONAL EN LO CRIMINAL Y CORRECCIONAL FEDERAL Nº 1 DE LA CIUDAD DE BUENOS AIRES - REPÚBLICA ARGENTINA, EN LA CAUSA 4591/10 POR GENOCIDIO Y/O CRÍMENES DE LESA HUMANIDAD

DATOS DE LA PERSONA QUERELLANTE

- **Nombre:** Guillem Mir Cañellas

DATOS DE LA VÍCTIMA DIRECTA

- **Nombre:** Juan Cañellas Capllonch, *Manent*
- **Edad:** 32 años
- **Origen:** Esporles
- **Grado de parentesco:** abuelo

HECHOS

Es sábado 18 de julio en Esporles. Joan Cañellas Capllonch, albañil, está trabajando en una casa próxima al Ayuntamiento de esta localidad. Es el presidente del Sindicato del Gremio de la Construcción (UGT) y presidente interino de la Casa del Pueblo, cuando empiezan a llegar noticias acerca de la sublevación militar en África. Empiezan las reuniones en bares y Ayuntamiento. Deciden poner un piquete de control a la entrada del pueblo, pero amanece el día 19 de julio y no ha pasado absolutamente nada. Los guardias civiles se han acuartelado. Poco después del amanecer, en Palma, el comandante militar de la isla, Manuel Goded, declara el estado de guerra. Pronto llegan a Esporles las noticias del triunfo de la rebelión. Cunde el desánimo entre los máximos representantes políticos y sindicales del pueblo. Como tantos otros, Juan Cañellas Capllonch decide, con toda seguridad el día 20 de julio, esconderse para protegerse porque empiezan a llegar noticias alarmantes acerca del inicio de la represión. Posiblemente, su familia le empuja a hacerlo porque él sigue insistiendo que no tiene por qué esconderse puesto que no ha hecho nada.

Se va al Port del Canonge, término de Banyalbufar, a una casita de campo en el interior de la montaña, en un lugar conocido como "Sa Cova". En un principio está sólo en este lugar, pero pronto empiezan a llegar otras personas que, como él, buscan refugio. Pocas semanas después, añorando profundamente a su familia, cambia de escondite y se traslada hasta su casa. Se esconde en la leñera. El día 14 de diciembre, un pelotón formado por dos falangistas y dos guardias civiles, vuelven a entrar en su casa. No encuentran nada y, justo cuando se marchan, uno de ellos tiene una idea que resultará trágica. Se dirige a su hija Catalina, de tres años recién cumplidos, y le dice que le dará un caramelo si le indica

dónde está su padre. Su madre no tiene tiempo de intervenir y la pequeña, ilusionada con el dulce, les muestra el lugar exacto en el que sabe que está su padre. Así, utilizando a una niña, que padecerá los efectos del engaño durante el resto de su vida con graves problemas psicológicos, el 14 de diciembre de 1936 detienen a Juan Cañellas Capllonch. Cuando se lo llevan, su otra hija se acerca para darle un abrazo. Uno de los falangistas de lo impide pero, en el mismo momento, un guardia civil, que seguro conocía el final de la detención, permite que padre e hija puedan despedirse.

El día 15 de diciembre, el comandante militar de Esporles notificaba al Comandante militar de las Islas esta detención y le indicaba que había trasladado a Juan Cañellas a la capital y lo había puesto a disposición del Gobernador Civil, Mateo Torres Bestard. Sin saberlo, el preso pasaba a tener la consideración de "gubernativo".

Le encerraron en un almacén de maderas habilitado como prisión conocido trágicamente como "Can Mir" o "Prisión Estaciones", el primer apelativo por el apellido de su propietario y el segundo porque estaba justo al lado de la estación de tren. Las condiciones de vida en dicha prisión eran del todo lamentables en habitabilidad, higiene y alimentación. Además, desde un principio se practicaron con toda crudeza y asiduidad las "sacas", consistentes en anunciar a determinados prisioneros su liberación para, una vez en el exterior, atarles por las manos y fusilarles, preferentemente en Porreres.

Precisamente, la noche del 15 de enero de 1937, uno de los nombres que leyeron fue el suyo. Pocas horas después de salir de la cárcel, era ametrallado, junto con otros compañeros, en la pared de la iglesia de "Santa Creu" de Porreres, en cuyo cementerio, probablemente, esté enterrado. La opacidad del sistema de las sacas, que se realizaba en total connivencia con el Gobernador civil, Mateo Torres; el responsable de la Policía, Barrado Zorrilla, y los dirigentes de la Falange, no permitía que algunos jueces, o algunos militares, fuesen conscientes de lo que se estaba haciendo y, si lo eran, todavía resultaba más cruel el proceso que seguían contra el desaparecido, cómo fue el caso de mi abuelo, puesto que, meses después de asesinarle, le llevaron a juicio con la acusación de Auxilio a la Rebelión (Causa 250/1936) y, además, el día 22 de septiembre de 1937, le declararon en rebeldía por no presentarse a filas.

Mi abuelo sigue estando desaparecido y la justicia española lo ignora totalmente. ¿Es aceptable en democracia? Yo creo que no. **Mi abuelo luchó por unos ideales y por un país que reniega de él. No hemos avanzado absolutamente nada.** ■

La Creu del port de Sóller (II)

Informe de Memòria de Mallorca

A bans d'arribar a Sóller, el capità colpista Zayas, cap de l'operació, va decidir no aturar-se a Sóller i declarà *"que una vez en Soller propuso a sus compañeros ir directamente a la radio con objeto de sorprender al telegrafista o telegrafistas que estaban transmitiendo dichas noticias, el motivo para no detenerse en Soller, fue que temía llamar la atención y que dichos individuos de la radio fuesen avisados por cualquier persona del citado pueblo"*.¹³

Devers les quatre de l'horabaixa, el capità Ripoll, aliè a les actuacions dels militars colpistes, va rebre una informació del cap del Requetès de Sóller, Joan Bartomeu i Darder, en la qual li manifestava *"que vio a un sujeto conocido por el "Vermeij" de Soller, con dos forasteros, personas que son de ideas avanzadas, y que se dirigían camino del faro y estación de Muleta"*. Com que també s'havia d'encarregar de nomenar el cap de la Junta gestora de l'Ajuntament i la persona designada era al Port, va decidir collir el tramvia per traslladar-se fins aquella població (aquest simple fet ens serveix per donar una idea exacta de la preocupació que sentia el capità els carrabiners i de la tranquil·litat que imperava a tot el municipi).

Mentre el Capità iniciava el seu viatge amb el tramvia, el grup dels militars rebels va arribar al Port de Sóller i agafaren el camí del far a l'arribada a la "Pedrera" que, ben aviat, es va fer intransitable pels cotxes. Els deixaren a càrrec de dos militars rebels, per així cobrir la possible retirada. La resta va pujar a peu cap a l'estació i, pel camí, es varen topar amb un grup de paisans; els varen demanar qui eren i què feien. Un d'ells s'identificà com el fill del cap de telègrafs de l'estació de ràdio i els digué que els seus acompanyants eren uns amics i que anaven a l'estació per saber si hi havia notícies del seu pare que estava a València. Els va advertir que *"había subido a la radio un destacado extremista del pueblo, y que estuviéramos alerta no fuéramos a caer en una emboscada"* i, a la vista de la informació, els oficials varen decidir que els acompanyessin. El fill del *"jefe propietario"* de l'estació, més tard digué al capità rebel Julio Redondo que no entenia la desconfiança que tenien amb ell, ja que era feixista, però com que no duia el carnet no ho podia acreditar.

¹³ Causa 16/36. Arxiu Memòria de Mallorca. www.toteslescauses.cat

El grup rebel va arribar a l'estació de ràdio. Varen detenir els dos telegrafistes, Eugenio Losada Fiol i Julian Conesa López, i els interrogaren allà mateix. El capità rebel Zayas va començar a inspeccionar el local i les transmissions fetes. Dintre del seu deliri, agafaren la documentació que pensaven que comprometia els telegrafistes i interpretaren que uns telegrams dirigits a particulars en realitat podien ser telegrams xifrats. Cercaren per tot les suposades claus per a desxifrar-los, sense cap resultat ja que no existien.

Una vegada confiscada l'estació de ràdio, i recollida la documentació que creien important, varen decidir avisar la guàrdia de civil de Sóller, perquè enviés una parella que la vigilàs. En adonar-se que el telèfon no funcionava decidiren que el Tinent rebel Francisco Lizasoain baixés cap als cotxes, per anar a cercar una parella de la guàrdia civil. Pistola en mà, agafa el camí cap al Port de Sóller.

*"... llegados a un recodo del camino abandonaron los coches, los que quedaron custodiados por el Teniente de Caballería Don Manuel Isassa y Cabo de Infantería conductos Adriano Amorós, emprendiendo los demás la subida a la Estación de radio la que ocuparon y procedieron a revisar los telegramas recibidos y demás documentación, poniéndola en condiciones de evitar su funcionamiento y para que no quedara abandonada fué el Teniente de Caballería Don Francisco Javier Lizasoain a buscar una pareja de la Guardia civil"*¹⁴

L'horabaixa, el sergent Manuel Braulio Fernández, esperant noves ordres, es trobava amb José Muñoz Enrile, caporal, i dos carrabiners més, jugant a cartes al "Bar Mi bar" quan va rebre l'avis d'un altre carrabiner que el capità el demanava al telèfon. Partí cap a la duana, i el capità li va ordenar que enviés urgentment una parella de carrabiners a l'estació de ràdio i *"que nadie se aproxime a ella"*, ja que havia rebut notícies *"que iban a asaltarlas unos comunistas"*. Li va ordenar també que, amb la resta de la força, s'agrupés a Sóller. coincideix tot amb el mateix moment que el capità agafa el tramvia per traslladar-se al Port i localitzar la persona proposada per ser el batle de la Comissió gestora.

Just quan el sergent començava a organitzar als carrabiners segons les ordres rebudes el carra-

¹⁴ Fragment de la sentència de la causa 16/36. Arxiu Memòria de Mallorca. <http://www.toteslescauses.cat>

biner Pedro López el va informar que acabava d'arribar de l'estació de ràdio i que s'havia topat amb un grup de militar i civils que pujaven amb cotxes cap en aquell indret i, a la vegada, va rebre un telegrama del cap de la Comandància de Carrabiners de Palma que deia: *"no cumplimente mas ordenes que las que reciba de esta Comandancia, del Capitán de su compañía, Jefe de Sección o el Comandante Militar de esta Islas. Coopere a conservar el orden público con la guardia civil y falange, adictos al movimiento Salvador de España; sin necesidad de recibir órdenes de esta Jefatura ni de la comandancia Militar, cuando la urgencia del caso lo requiera y por si hay alguno que se signifique en contra tanto de hechos como con palabras, se retire seguidamente las armas y municiones y mandarlo detenido a esta Comandancia. De esta orden se servirá dar lectura seguidamente a todos sus subordinados"*, ordre que complí el caporal, afegint que segons les ordenances militar, "els militars queden rellevats de complir les ordres en contra dels poders constituïts que no s'havien de fer". És important el telegrama perquè obligava els carrabiners a no fer cas d'altres ordres que no venguessin dels seus immediats superiors o des de la comandància militar de les Illes. Així ho i alguns ho pagaren amb la seva vida.

Amb totes les ordres rebudes i sense més notícies, ni ordres, que el permetés identificar el grup que pujava, i amb la possibilitat que fossin "comunistas," el sergent va agrupar les forces, va ordenar al caporal José Muñoz Enrile que, amb un grup de carrabiners, agafàs una barca i anàs a l'estació de ràdio per evitar que el grup que pujava s'apoderàs de l'estació.

El sergent i la resta de carrabiners varen partir per la carretera vorera de la mar cap a Sóller. Només arribar al lloc que es diu la Torre, es va adonar que la situació es podia complicar i va decidir anar cap l'estació de ràdio. En aquell mateix moment, el capità anava en tramvia cap el Port i no es varen veure. Quan arribava a la Pedrera, va sentir uns trets i, al poc es varen trobar amb el caporal de la duana i partiren cap a l'estació de ràdio.

Mentre el sergent tornava enrere cap a l'estació, el caporal i el seu grup varen requisar una barca i, acompanyats del patró i d'uns paisans, partiren cap a l'altra riba de la badia i pujaren per les roques fins a arribar al camí, que varen agafar amb direcció al Far. En passar per la Pedrera, el caporal i carrabiners varen trobar dos cotxes guardats per dues persones armades amb pistoles, un d'ells amb uniforme de tinent, Manuel Isasa, i l'altre amb vestit de treball, Adrià Amorós.

Els carrabiners, en veure la situació, s'hi varen acostar, amb sigil i atents, i els donaren l'ordre de "alto" ordre que els rebels varen obeir en veure's sorpresos sense que oferissin cap resistència. Encara que, quan feia poca estona, l'oficial rebel, imprudentment, va intentar agafar la seva pistola, acte que va ser observat pels carrabiners que li varen advertir que la deixés caure a terra i els varen interrogar.

El tinent Isasa li digué al caporal de carrabiners: *"Que era una confusión y que ellos venían con ordenes de la Comandancia Militar"*. El caporal li contestà. *"Aquí no hay confusión que valga"*¹⁵. El tinent colpista va voler ordenar que anessin a veure el capità de carrabiners i els carrabiners, coneixedors del telegrama abans transcrit, manifestaren que ells no rebien cap ordre que no fos del seu caporal. També, segons la declaració de Manuel Isasa, se sentiren veus que deien *"cuanto antes terminemos con estos canallas mucho mejor"*.

El caporal continuà amb la seva tasca. Va fer desarmar els rebels i va ordenar a dos carrabiners que se'ls enduguessin cap al quarter del Port, on es trobarien amb el capità Ripoll. El caporal i la resta del seu grup emprengueren la marxa cap a l'estació de ràdio i sentiren uns trets que els obligaren a prendre posicions i a disparar cap al lloc d'on provenien. Una vegada que la situació quedà controlada varen veure que el sergent pujava i sortiren al seuencontre, per informar-lo dels fets.

El sergent agrupà les forces i en formació de guerrilla dona l'ordre d'avançar cap l'estació.

Mentrestant, el capità Joan Ripoll, sense cap notícia del que passava a Muleta, va arribar a la caserna de carrabiners del Port i hi trobà, detinguts i custodiats pels carrabiners, el tinent Isasa i el caporal Amorós. Els carrabiners, José Soto Jiménez i Pedro López, li varen explicar els fets de la detenció; a continuació, els va interrogar. El suposat oficial rebel li va mostrar el carnet del "Centro automovilístico" i una cèdula personal d'estudiant, i no el carnet o bé la cartera militar de l'exèrcit com pertocava, documentació que no va considerar suficient i, per això, va telefonar a la Comandància Militar, en què li varen confirmar que eren militars i tots junts se'n varen anar cap a Sóller, on el caporal de la guàrdia civil i l'alferes de carrabiners l'esperaven després d'acomplir la seva ordre de clausurar la Casa del Poble.

Just quan el sergent i els carrabiners havien començat el camí cap a l'estació, va arribar el carrabiner José Gil Romera que els va comentar que s'havia perdut i que en companyia d'una paisà co-

¹⁵ Declaració de Manuel Isasa a la causa 16/36. Arxiu Memòria de Mallorca. <http://www.toteslescauses.cat>

negut com "Pepe", Josep Martí Ripoll, que havia trobat pel camí anaven de cap a l'estació de ràdio quan, dins un revolt, toparen amb un tinent que no es va identificar (abans hem indicat que, una vegada presa l'estació de ràdio, Francisco Javier Lizasoain, armat, tornava cap a l'indret on havien deixat els cotxes) i, com que observaren que duia una pistola a la mà, li va ordenar que s'aturés amb la paraula "Alto" al qual cosa l'oficial va contestar amenaçadorament que *"Las manos arriba te las voy a dar yo a ti"* disparant-li amb la pistola i envestint-lo per agafar-li el fusell. Lluitaren cos a cos i, durant la baralla, se sentiren varis trets més fins que va haver-hi un dispar del fusell que va ferir mortalment Lizasoain. Així i tot, el tinent continuà lluitant per agafar el fusell del carrabiner i li propinà varis cops amb l'arma al carrabiner. El paisà, mentrestant, els intentava separar.¹⁶

El sergent va continuar ràpidament la marxa i, pocs metres més amunt, varen trobar el cos del tinent estès al mig del camí. Va ordenar a un parell de carrabiners que quedassin custodiant el cos i va continuar fins que va arribar a l'estació de ràdio. Darrera la paret de la tanca va veure el cap d'un oficial que els vigilava. El sergent li va donar l'ordre "alto" però l'oficial es va amagar i, poc després, sentí com li cridaven per convidar-lo a entrar dins la ràdio, la qual cosa va considerar que no era prudent fer. Així les coses, el capità colpista Manuel Rubio, armat, va demanar al sergent que deixés la seva arma, a la qual cosa aquest s'hi va negar. Després de parlar durant una estona, ambdós homes acordaren deixar les armes respectives. Durant el diàleg, el capità Rubio, a preguntes del carrabiner, va respondre que havien anat fins allà per prendre la ràdio. Quan li varen demanar l'ordre escrita, els va comunicar que ell només tenia ordres verbals. Manuel Braulio, que tenia ben present el telegrama que li havien llegit poc abans, li va respondre que no podien donar-la per bona i que, amés, fins i tot posava en dubte que ells fossin militars. El capità colpista Rubio, aleshores, va sortir desarmat i li mostrà la seva identificació militar.

Un dels oficials colpistes li va demanar si sabia com estava el seu germà, referint-se a l'oficial mort, i el sergent no va respondre perquè va considerar que era millor no fer cap comentari per no empitjorar la situació. Després, va resoldre que tots baixessin al Port de Sóller amb la finalitat de poder telefonar al capità de carrabiners. Per prudència, va prendre la mesura de desarmar els ofi-

cials rebels per tal d'evitar enfrontaments quan es trobessin amb el cos de l'oficial mort i, desarmats, els oficials varen baixar cap al Port de Sóller.

El sergent Braulio Hernández declararia després a la causa oberta contra ells que li havia cridat l'atenció que no haguessin posat en coneixement de cap de les autoritats militars que hi havia a Sóller l'objecte de la seva missió ni tan sols els haguessin avisat de la seva presència.¹⁷ Arribaren a la platja i varen comunicar la situació al capità Ripoll. Va comparèixer l'alferes dels carrabiners que es va fer càrrec dels oficials i tots pujaren cap a Sóller. Assabentat de la situació, el capità va telefonar a Palma i, des de la Comandància, li explicaren les ordres que els oficials detinguts duien i els ratificaren en la seva condició de militars. En arribar a Sóller, el capità els va alliberar i els tornà les armes. Poc després, a les set i mitja del capvespre, el capità Ripoll va poder llegir el ban de guerra i destituir el batle democràticament elegit: "reunió previamente al Alcalde Señor Serra para destituirlo, formó un piquete en la plaza, y leyó el bando de la declaración del estado de guerra, destituyó al Alcalde y los concejales en cumplimiento del bando, y encargando al secretario el mantenimientos de los trámites corrientes hasta el nombramiento de la comisión gestora".

Els carrabiners continuaren amb la seva vida habitual per Sóller, sense sospitar que, a partir del dia següent, el negre futur ocuparia la totalitat de les seves vides.

Passada una estona, es complicà encara més la situació per la presencia de tropes que arribaven de Palma. Per això varen decidir que José Gil partiria amb la barca i que la resta hi aniria després. La barca va partir i el deixaren en un lloc que es deia el "Single". Al dia següent, la barca tornà i se l'endugueren cap a Cala Tuent, on l'enviaren amb una carta d'en "Serrallé" per portar-la al pagès de la finca de Can Palou perquè li donés sostre i queviures, però aquest no ho va voler fer.

El dia 28, adonant-se que la fugida era impossible, José Gil va tornar a casa seva a veure la seva família i entregar-se. Els fets es desencadenaren i el detingueren a ell, al capità Joan Ripoll i al caporal José Muñoz Enrile i els entregaren a la justícia militar, a l'oficial el traslladaren a una presó i al caporal i al carrabiner a una altra diferent.

Ja no en sortiren vius. ■

Continuarà al proper número

¹⁶ MASSOT i MUNTANER, Josep.- *El desembarcament de Bayo a Mallorca*, pàg. 38 i 39.- *"S'hi produí un tiroteig amb alguns carrabiners, ajudats per civils armats, a conseqüència del qual trobà la mort el tinent Francisco Javier Lizasoain Muguíro"*

¹⁷ Causa 16/36. declaració del sergent Manuel Braulio Hernández.- *"que le llamo la atención, que habiendo un capitán del cuerpo del declarante y un alférez, en Soller y fuerzas de la guardia civil, y de carabineros por donde habían pasado, no hicieron presente a nadie el objeto que traían"*. Arxiu Memòria de Mallorca. <http://www.toteslescauses.cat>

Sebastià Sancho i Miquel Capó

Per Manel Suárez, vicepresident de Mdm

Què verem o què sentiren a Manacor? Quina relació tenien els dos denunciants, o el batle de Vilafranca, amb els falangistes de Manacor? No se sap, però va ser suficient per a què el capità Jaume es preocupés per detenir en persona Sebastià Sancho i dur-lo a la caserna de la guàrdia civil de Manacor, la qual cosa va estranyar el mateix jutge i, quan li va demanar al comandament del "cuerpo" de la ciutat la raó d'aquell trasllat i posterior detenció, li va dir que ell no ho sabia, que l'havia detingut perquè li havia portat el capità Jaume i li havia ordenat que l'empresonés perquè era un individu molt perillós. Aquell dia l'acusaren d'incomplir l'article 3r del bàndol de dia 23 de juliol, segons el qual hauria calumniat, de paraula, les autoritats militars i les institucions de l'exèrcit, per la qual cosa el posaren a disposició del Comandant militar de les Balears i el dia 4 el tancaren a la presó de Manacor.

A partir d'aquest dia va començar un procés llarg, de quasi un any i mig, en què se succeïren les declaracions de multitud de testimonis, d'entre els quals, la gran majoria exculpava el metge Sancho d'haver dit o fet tot allò del que el responsabilitzaven i els interrogava el jutge. No deien el que volien sentir els interrogadors, ni molt menys el que convenia als interessos dels poderosos de Vilafranca. Així, l'acusació es va sustentar, des del principi fins al final, en les afirmacions de quatre persones que, en posteriors declaracions, acabaren admetent que el que deien no ho havien sentit en primera persona, sinó per comentaris que es feien pel poble.

La paraula de Jaume Jaume Rosselló, el capità Jaume, Joan Santandreu Gayà, Amador Mestre Gayà i Jordi Rosselló Català (propietari del cafè Can Jordi), va ser definitiva i suficient per empresonar Sebastià Sancho, sotmetre'l a un Consell de guerra i afusellar-lo. De què acusaven el metge de Vilafranca? Bàsicament de dues coses. La primera de "*propagar noticias tendenciosas y falsas con objetivo de infundir la intranquilidad entre nuestros convencidos*". La segona, si se'm permet absolutament estrambòtica i que acabarien fent servir per relacionar-lo amb una part de l'acusació contra Miquel Capó, estava justificada segons els acusadors amb el fet que Sebastià Sancho tenia un germà vivint a Barcelona que era, segons deien Santandreu i Mestre, el cap de la policia de la Generalitat de Catalunya i per això, el 6 d'octubre de 1934, Sebastià Sancho va viatjar en aquella ciutat i es va posar a les or-

dres de la Generalitat i va disparar "contra las fuerzas". A més, continuaven afirmant els dos vilafranquers, sabien que hi anava cada quinze dies i recollia armes per dur-les a Vilafranca "para sus correligionarios". Fins i tot, deien, el metge, en presència d'altres homes, els havia llegit una carta del seu germà en què li explicava que "*la cosa nos va tan bien que de seguir así, que no lo dudo, dentro de unos pocos dias seremos amos de la situacion*". Quan el jutge va cridar a declarar els testimonis que, segons aquells dos, eren presents quan Sancho llegia la carta, tots varen afirmar que el metge mai no havia llegit cap document en la seva presència. El tribunal ni tan sols va tenir en compte aquest testimoni.

El dia 12 d'agost, quatre falangistes de Búger Antoni Buades, Jaume Alemany, Cristòfol Capó i Josep Campaner, uns al·lots que tenien entre devuit i denou anys, varen detenir Miquel Capó per ordre del cap de les milícies del poble, Jaume Pons Siquier, i el traslladaren a la Falange d'Inca, on va coincidir amb Cristòfol Bennàsar, Joan Bennàsar i Joan Ordines. Tres dies després els van traslladar al vaixell Jaume I.

L'acusaren de la comissió de tres delictes. Com a testimonis citaren els quatre joves que l'havien detingut, Jaume Pons, cap de les milícies, i Llorenç Capó Pericàs, cap de la Falange de Búger. Respecte del primer delicte del qual l'acusaven, haver col·locat les bombes a Can Dameto i a Can Mascaró el dia 6 d'octubre de 1936, tots acabaren afirmant que no sabien cert que Miquel Capó hagués posat les bombes, però que ho havien sentit a dir pel poble. El segon delicte estava relacionat amb la manifestació dels falangistes per la plaça del poble a mitjan maig del 36. Tots l'acusaren de ser l'instigador d'una altra manifestació per impedir que els feixistes explicassin les seves idees pel poble i d'haver tengut una actitud violenta contra ells "*y gritar en voz baja*" (textualment de la causa) "*Viva Largo Caballero*"; "*Viva el comunismo*"; "*Viva Rusia*"; "*Muera el fascio*" i cantar La Internacional. El tercer delicte de l'acusació és, possiblement, el més cruel. En aquest cas el va formalitzar Josep Capó, tinent de batle de la gestora falangista de l'ajuntament. L'acusava de ser un gandul i un comunista d'idees avançades.

Durant tot aquest temps, intentaren localitzar el batle de Felanitx, Pere Oliver Domenge, fins que, per un article publicat al periòdic El Luchador, esbrinaren que havia aconseguit fugir de l'illa i que era a Menorca.

El dia 8 de setembre de 1937 es va reunir el Consell de guerra que havia de jutjar Sebastià Sancho Servera, Miquel Capó Capó i el vilafranquer i president d'Esquerra republicana del seu poble, Bartomeu Estrany Morlà (l'únic del qual havien pogut demostrar objectivament la seva militància política), presidit per Juan Verd Sastre i conformat pels vocals Pedro Alemany Marimón, Marcelino Mestre Rosales, Antonio Sancho Moll, Bartolomé Ordinas Fuster, Rodrigo Del Hoyo Adrover. El ponent de la sentència, és a dir, el redactor, va ser José Mª Alfín Delgado.

Decidiren no tenir en compte cap dels arguments dels defensors, així com tampoc cap dels nombrosos testimonis que declararen tant a favor de Sebastià Sancho Servera com de Miquel Capó Capó. Més bé al contrari, utilitzaren els testimonis dels principals acusadors i l'itinerari que feren el vint de juliol, visita inclosa a Pere Oliver, per manifestar, dins la sentència *que los procesados Sebastián Sancho, médico de Villafranca acompañado del que fue Secretario del Ayuntamiento de Búger, Miguel Capó, el día 20 de julio del pasado año se dirigieron a Felanitx entrevistándose con el que fue Alcalde de dicha Ciudad Pedro Oliver, conocido extremista y separatista, en cuya casa estuvieron oyendo las radios marxistas y adoptando medidas encaminadas a hacer lo posible en favor de la subversión roja, tales como establecimiento de servicios de enlace, posible ayuda a los carabineros sublevados, etc, etc. El procesado Sebastián Sancho se dedicó después de iniciado el Movimiento Nacional a propagar noticias contrarias al mismo, tales como "ganaremos porque toda revolución que no se gana a las veinticuatro horas ya no se gana" y otras de parecido sentido, siendo este procesado según los antecedentes de las Autoridades afecto al partido que se llamó de Esquerra Republicana, uno de sus organizadores según la Guardia Civil. El procesado Capó dimitió de su cargo a raíz de iniciado el Movimiento Nacional estando acogido a la hospitalidad de un sacerdote de Son Servera siendo sus antecedentes como de conduca peligrosísima promotor de alteraciones de orden público en Búger cuando los sucesos de 1934. Hechos probados.*

Pena de mort. Tots estaren d'acord en la condemna a mort de Sebastià Sancho Servera i Miquel Capó Capó per un delicte continuat d'adhesió a la rebel·lió. Una vegada més, els colpistes acusaven de rebels aquells que havien restat lleials a la República o, com era aquest cas, a persones absolutament innocents dels delictes dels quals se les acusava.

Tot d'una, els seus defensors sol·licitaren l'indult. L'auditor de guerra va indicar que no en procedia la concessió i el comandant militar de les Balears, Trinidad Benjumeda del Rey, va donar per bo-

na la sentència i no va atendre cap de les demandes que li havien fet els missers dels dos homes per evitar l'afusellament.

Durant els tres mesos següents continuaren tancats dins Can Mir, esperant un miracle que mai no arribaria. El dia 26 de gener, el comandant militar de les illes va ordenar que el dia següent, de matinada, els afusellassin. Aquell mateix vespre, Sebastià Sancho i Miquel Capó soparen amb els altres presos. Qui sap si parlaren del futur, o si algú encara els encoratjava fent-los veure que ja havia passat molt de temps d'ençà que els comunicaren la sentència i que això només podia significar coses bones. Se n'anaren a dormir al seu raconet. No sabien que eren les darreres hores.

A les dues de la matinada els cridaren. El silenci es va imposar dins l'antiga fusteria. Els dos homes es miraren i començaren a caminar. Dins l'oficina del director els esperaven el jutge, els seus defensors i el cap de l'escamot d'execució. Els comunicaren que poques hores després, a les set del matí, els afusellarien al cementiri de Palma. El jutge, amb les preses que li donava la son, i el mateix to que hagués emprat per comunicar un canvi de casa, els va explicar que, si volien, podien confesar-se o dictar testament. Seguint el protocol administratiu, els va passar la comunicació de la sentència perquè signassin el "enterado". S'hi negaren. Per què havien de signar una cosa de la qual no en podien escapar? Els tancaren dins la cel·la d'aïllament. Devers les sis del matí pujaren a un vehicle que els va atracar al cementiri. A la vorera, varen veure dos taüts que els esperaven. El jutge, hores abans, pensant en tot, els havia encarregat a l'Ajuntament per si de cas no havien pensat a tenir-los preparats. A les set en punt tot va acabar. Moriren plegats.

Sebastià Sancho i Miquel Capó tenien pocs enemics, però molt poderosos. Les enveges i gelosies, la justificació que donava la força als colpistes, varen servir per matar-los. Cal dir que tenien també molts amics que, amb greus riscos, decidiren donar-los suport, remarcar la seva honestetat i la seva bona feina i defensar-los davant la injustícia que veien que s'estava cometent de manera cruel i impune.

No sé si, d'alguna manera, Sebastià Sancho i Miquel Capó ens acompanyen. Nosaltres pensem en ells i els honorem, però també m'agrada pensar que, d'alguna forma, la seva força, la seva energia i els seus valors mai no els abandonaren i, malgrat el seu cos ja no hi sigui, sí que el millor d'ells està entre nosaltres i ens fa millors. **No varen ser herois, ni van ser grans persones. Van ser simplement dues víctimes, van ser dos homes lliures que varen voler que els altres també ho fóssim. ■**

El trauma mallorquí de la Guerra i el Franquisme. Una anàlisi històrica i psicològica (1936-1975)

Per Maria Àngels Recio

8ª PART

Semblava increïble que després d'haver-se enfrontat durant la guerra civil espanyola, on els nazis lluitaven amb els colpistes i Stalin enviava material de guerra, assessors, etc., a la República arribessin a un acord tan sols quatre mesos i vint-i-tres dies després d'acabada la guerra a Espanya¹. Acord que tenia dues parts: una, no atacar-se entre ells (Pacte de No Agressió); i l'altra, repartir-se Polònia. Ho havien signat els seus respectius ministres d'Afers Exteriors: Vyacheslav Mikhaïlovich Molotov, pels soviètics; i Joaquim von Ribbentrop, pels nazis, per cert que aquest darrer també fou condemnat a mort al procés de Nuremberg pels mateixos càrrecs que Göring.

Les condicions imposades a Alemanya després de la Primera Guerra Mundial, on entre unes altres, s'havia atorgat territori a Polònia que anteriorment ocupava Alemanya i Rússia jugaren un paper important; concretament l'apartat XIII dels «catorze punts» del president nord-americà Woodrow Wilson deia: «Es constituirà un Estat polonès independent que compregui els territoris incontestablement habitats per població polonesa, al qual es garantirà lliure accés a la mar...»². Tal vegada per això, ara Hitler i Stalin fent cas omís als acords de pau de la Primera Guerra Mundial es repartien íntegrament Polònia, massacrant la seva població³. Precisament aquella actitud expansionista amb la

qual Hitler inicià la Segona Guerra Mundial i les conseqüències que se'n van derivar serien les raons principals per les quals es jutjà el Tercer Reich (l'URSS dos anys després fou atacada per Hitler així que s'integrà dins el bloc dels aliats, els qui guanyen la guerra i en acabar jutgen els nazis). Com diria el Fiscal en cap a la presentació d'aquell judici internacional, el nord-americà Robert H. Jackson es pretenia, «unificar el dret internacional i enfrontar-se a una de les amenaces de tots els temps: la guerra d'ocupació»⁴. Ara, en acabar la Segona Guerra Mundial, als judicis de Nuremberg del Tribunal Militar Internacional, en tipificar aquells fets com a crims contra la Humanitat es posaren les bases del actual Dret internacional dels pobles.

I quina actitud va tenir l'Espanya franquista quan esclatà la Segona Guerra Mundial (1939-1945)? Doncs començaria comportant-se exactament igual que els nazis, ja que a pesar de la situació desastrosa de Espanya després de la guerra civil: amb moltes ciutats derruïdes, plena de presos i misèria; transcorreguts dos mesos de l'atac a Polònia per part de Hitler, a Madrid, al Palau d'Orient es reunia en secret la Junta de Defensa Nacional que sota la presidència de Franco acordà un pla de rearmament i, «una política de preparació per a la guerra». Les operacions militars projectades minuciosament en aquella reunió anaven dirigides contra: Gibraltar, Portugal⁵, el Protectorat francès del Marroc i el sud-est de França⁶, per això, quan als set mesos de l'anterior reunió de la Junta de Defensa Nacional França cau

xa ciutat per a després enviar-los als camps de concentració i finalment, als camps d'extermini. I els soviètics perpetraren, entre unes altres, la massacre del bosc de Katyn (proper a Kiev) on per ordre de Stalin serien executats milers de polonesos i enterrats a fosses comunes. Una vegada desapareguda l'URSS, el president rus Boris Yeltsin lliuraria (el 1992), al president polonès Lech Wałęsa el document de l'ordre de Stalin.

⁴ Pacific Media, DVD, «Nuremberg. Juicio al Tercer Reich», 2005.

⁵ Ara ja no recordaven ni Franco ni Yagüe que havien pogut pujar amb l'Exèrcit d'Àfrica cap a Madrid paral·lelament a Extremadura sense tenir que preocupar-se de la frontera portuguesa perquè els tornaven els qui per allí fugien, com va succeir amb el poeta Miguel Hernández qui morí a la presó molt malalt de tuberculosi el 1942 quan contava trenta-un anys. Ni tampoc ara tenien en compte que molt material bèl·lic els arribà en vaixells fins a Portugal. I fins i tot vingueren voluntaris portuguesos a lluitar (els *viriatos*).

⁶ La Junta es reuní el trenta-u d'octubre de 1939, encara que ja el vint-i-set havien preparat aquesta reunió: el tinent general Juan Vígón Suero-Díaz, llavors cap de l'Alt

¹ Els nazis, entre unes altres compensacions que s'aniran exposant més endavant i a més de cobrar-se tota l'ajuda, se serviren de l'Espanya franquista «com a gran subministradora de minerals estratègics» [M. Ros, *Franco/Hitler 1940: de la Gran Tentació al Gran Engany*, Madrid, Arco Libros, 2009, pàg. 12], concretament el wolframi era vital perquè Alemanya continués la guerra; com li diria el 1943 l'ambaixador alemany a Espanya, al ministre d'Indústria i Comerç espanyol: «Per a nosaltres el wolframi és pràcticament el que la sang per a l'home» [Citat a J. Thomàs, *La batalla del wolframi. Estados Unidos y España de Pearl Harbor a la Guerra Fría (1941-1947)*, Madrid, Edicions Càtedra, 2010, pàg. 117, nota número 1]. La ajuda de Stalin, al Govern de la Segona República, la cobraria de les reserves d'or del Banc d'Espanya transferides a Moscou. El vint-i-cinc d'octubre de 1936, cinc-centes deu tones d'or procedents de la càmera cuirassada del Banc d'Espanya embarcaven a Cartagena (Murcia) a bord de quatre vaixells soviètics cap al port d'Odessa (Ucraïna), per a arribar per terra a Moscou; en principi aquest or, era perquè ho guardessin degut a l'avanç dels colpistes però finalment Stalin cobrà totes les seves ajudes, a la República amb aquest or. D. Genovès, DVD «El oro de Moscú», Documentals Històrics tv3. Televisió de Catalunya, 2005.

² M. Howard, *La Primera Guerra Mundial*, Barcelona, Crítica, 2003, pàg. 174.

³ Els nazis acabarien massacrant sistemàticament i principalment els jueus fins pràcticament la seva extinció especialment a la seva capital, Varsòvia, on primer els tancaren a un gueto dins la matei-

Aquest estudi compta amb el patrocini del

derrotada pels nazis, Franco s'apressa a posar-se en contacte amb Hitler.

3.1.3. França

I com va caure el país gal? Després de la guerra llampec a Polònia Hitler va dir, «El nostre pitjor enemic és Gran Bretanya, però primer hem de sotmetre el seu soldat continental: França»⁷, per això, accedirà a França travessant els Països Baixos i Bèlgica (sense respectar la neutralitat d'aquests països) fins a arribar als ports francesos del Canal de la Mànega (just enfront de Gran Bretanya); amb aquesta estratègia, sorprenia Hitler l'entesa *anglo-francesa* el deu de maig de 1940⁸. Aquest mateix dia, el govern conservador britànic de Chamberlain fou substituït per un nou govern de coalició encapçalat per Winston Churchill, doncs si l'amenaça els arribava ara, als anglesos, pel Canal de la Mànega, ja era palesa des del nou d'abril quan Hitler atacà Dinamarca i Noruega i es col·locà enfront de les illes britàniques; aleshores els governants anglesos s'adonen de la importància política, estratègica i com a subministradora de matèries primeres i d'uns altres productes que Espanya té per a ells, per això uns dies després, el vint-i-sis d'abril el subsecretari del Foreign Office exposava al Parlament: «El règim polític i les formes de govern a altres països no ens concerneixen [...] Si considerem les relacions establertes entre nosaltres i Espanya des del començament de la guerra, crec que podem dir amb seguretat que cada vegada han sigut millors i que no tenim motiu de queixa per la seva actitud d'estricta neutralitat. Respectem aquesta actitud i continuarem fent-ho en tant sigui respectada per uns altres. A més, el Govern de la Seva Majestat està convençut que Espanya està decidida a preservar la seva neutralitat i la de les seves possessions». I ja amb el recent govern de Churchill, al Foreign Office li preocupava el que pogués fer l'Espanya franquista, «al costat d'Alemanya i en conjunció amb Itàlia»; així que examinà el possible efecte d'una intervenció hostil d'Espanya juntament amb els nazis i els feixistes, i sol·licita un informe que deia: «La seva importància estratègica primordial [d'Espanya] resideix en el fet de que pogués proporcionar bases perquè les Forces Armades alemanyes i italianes operessin contra les nostres línies de comunicació marítimes a les proximitats del Medi-

terrani occidental, l'Atlàntic i les zones occidentals. Gibraltar podria llavors quedar inutilitzable com a base naval i el tràfic aliat podria ser atacat. França, i en menor mesura Gran Bretanya, quedarien dins del radi operatiu de les forces aèries que operessin des de Espanya o des de les Illes Balears [...] Les forces aèries i marítimes operants des de bases a Espanya o a les Balears constituïrien, en particular, una amenaça per a les línies de comunicació franceses amb el nord d'Àfrica i per al nostre control del Mediterrani occidental. La pèrdua de valuoses fonts de subministrament a Espanya, junt amb la interrupció del tràfic amb el nord d'Àfrica, implicaria series conseqüències econòmiques per als aliats»⁹.

Els nazis sis dies després de l'anterior informe del Ministeri d'Afers Exteriors britànic, intentant envoltar les forces aliades apostades a la frontera franc-belga, amb un moviment en forma de falç pel bosc de les Ardenes aconseguiren el vint de maig de 1940 que els seus primers panzers arribessin fins a l'estuari del Somme, a Abbeville (França); obligant el gruix dels exèrcits aliats d'aquest front a replegar-se fins a la ciutat costanera francesa de Dunkerque, des d'on no els quedà altre remei que l'evacuació cap als ports anglesos del Canal de la Mànega que tenien just davant. Un total de 338.226 tropes britàniques, franceses, belgues i holandeses fugiren de Dunkerque, havent estat rescatades pels vaixells anglesos les últimes tropes a les dues de la matinada del dia quatre de juny de 1940¹⁰. Havent entrat els nazis a França i expulsat les forces aliades cap a Gran Bretanya, comencen el seu avanç cap a París; els dies tres i quatre de juny de 1940 bombardegen aquesta ciutat. Sis dies més tard, el deu de juny, tant el Govern francès com el seu Estat Major es traslladen de París a Tours (al Loira, a uns 250 kilòmetres). Aquest mateix dia Mussolini, davant d'una multitud que omplia de gom a gom la Piazza Venezia de Roma fa la declaració de guerra contra França i Gran Bretanya, posant-se al costat de Hitler; Mussolini, atacant des dels Alps italians ocupà una estreta franja de l'est de França des dels Alps fins al Mediterrani amb molts dels feixistes dels que vingueren a la guerra civil espanyola. En veure que Itàlia havia entrat en guerra, al dia següent, l'onze de juny, el president nord-americà Franklin D. Roosevelt anuncia que els recursos del seu país estaven a disposició dels aliats si podien pagar-los, doncs els EUA aprovaren al Congrés un impost de rearmament. Aquest onze de juny els nazis ocupen així mateix Reims (a uns 150 kilòmetres de París), aleshores Churchill vola a Tours intentant convèncer els francesos que resistissin

Estat Major; i el ministre de l'Aire, Juan Yagüe Blanco. De la presentació del projecte davant la Junta s'encarregà Vigón. Arxiu Històric de l'Aire (AHA). Citat per M. Ros, *La gran tentación. Franco, el Imperio Colonial y el proyecto de intervención española en la Segunda Guerra Mundial*, Barcelona, Styria de Ediciones i Publicaciones, 2008, pàg. 129, 139 i 353.

⁷ R. Wernick, *Segunda Guerra Mundial...*, pàg. 182-183.

⁸ Els nazis no es plantegen atacar per la formidable barrera de formigó que constituïa la Línia Maginot que separava França d'Alemanya intensament fortificada, sinó per la Petita Línia Maginot que s'estenia al llarg de la frontera franc-belga fins al Canal de la Mànega perquè les seves defenses eren disperses i d'escassa profunditat, així doncs, els nazis travessaren per aquesta petita línia però pel bosc de les Ardenes amb la seva artilleria motoritzada.

⁹ L'informe estava datat als quatre dies de prendre possessió el nou Govern britànic, és a dir, el catorze de maig de 1940. E. Moradillos, *Franco frente a Churchill...*, pàg. 134-135 i 137-138.

¹⁰ R. Wernick, *Segunda Guerra Mundial...*, pàg. 149. També Moradillos dóna la quantitat de 340.000 efectius

dins París, els demana: «El poble de París i els seus voltants no presentarà una resistència que dividirà i retardarà l'enemic com el 1914 o com a Madrid (durant la guerra civil)?»¹¹, però el general en cap li respongué: «La reducció de París a cendres no canviarà el resultat final»¹². Així doncs, aquest mateix dia onze es declara París ciutat oberta, dos dies després, la capital francesa estava gairebé buida doncs fugiren quatre quintes parts de la seva població; dos milions de parisencs desfilaven per les carreteres, l'èxode havia començat, Antoine de Saint-Exupéry va escriure: «sobrevolo la carretera negra d'interminable melassa. On es dirigeixen? No ho saben. Marxen cap a una destinació fantasma que ja no és un oasi»¹³. També pels milers d'espanyols refugiats a França en acabar la guerra civil s'iniciava de bell nou el seu segon èxode. Franco per la seva part, el dia tretze passava de «neutral» a «no bel·ligerant» (que era la situació de Mussolini abans de la seva declaració de guerra). I al dia següent, el catorze de juny de 1940 de matinada, mentre els nazis entraven en París, Franco ocupava Tànger.

Dos dies més tard, el setze, el primer ministre de França Paul Reynard renuncia al seu càrrec i es confirma el nou gabinet del mariscal Philippe Pétain¹⁴ requerint, «a l'ambaixador espanyol a França que obtingués d'Hitler els termes d'armistici per depositar les armes»¹⁵. El disset de juny Pétain comunica, a tota la nació francesa per ràdio: que havia decidit realitzar una oferta al Tercer Reich per a arribar a un armistici; així que dia vint-i-u, Hitler, «conscient de l'oportunitat creada per a neutralitzar un dels aliats i evitar la desfavorable prossecució de la guerra al Mediterrani i l'Àfrica francesa optà per oferir condicions benè-

voles»¹⁶, i entrega vint-i-quatre clàusules que la delegació francesa porta, a Pétain, entre elles es deia: que les tres quintes parts del nord-oest del territori francès (que incloïa la costa atlàntica i París) serien de control nazi; a la resta del territori no ocupat pels nazis, es reconeixia un Estat independent de França que conservaria les seves colònies i part de la seva flota però el seu Exèrcit es reduïa a 100.000 efectius. Finalment el dissabte vint-i-dos de juny de 1940 al bosc de Compiègne (a prop de París), al mateix lloc i al mateix vagó on Alemanya havia signat la seva rendició el 1918¹⁷, se signà l'armistici amb les condicions de Hitler; la França no ocupada l'administraria el gabinet del mariscal Pétain amb Vichy com a capital.

I què va passar amb els refugiats espanyols a França? Un any abans i fugint de les urpes de Franco havien creuat els Pirineus a peu enmig d'una gran nevada i sota els avions franquistes bombardejant-los, i si bé França acollí tots els refugiats que creuaren la seva frontera, els allotjà recloent-los a les platges mediterrànies (en ple hivern) que envoltà de filferro i guàrdies del seu Exèrcit colonial per a custodiar-los. Així van viure centenars de milers de republicans i sindicalistes espanyols¹⁸, alguns d'ells, amb els seus fills petits i/o amb els seus pares ja grans. Quan els van proporcionar taulons, ells mateixos farien els barracons on van romandre amuntegats, on la disenteria deguda a les nefastes condicions higièniques segaria no poques vides. En semblants circumstàncies, molts refugiats espanyols demanen l'ingrés a l'Exèrcit francès, però foren rebutjats, sí els va admetre la Legió Estrangera (el seu Exèrcit colonial), així que 10.000 espanyols s'allistaren a la Legió francesa; uns altres milers d'espanyols poden continuar l'exili a uns altres països de Llatinoamèrica, principalment. En esclatar la Segona Guerra Mundial sí se'ls permet, als refugiats espanyols, col·laborar a la defensa del país, així que molts d'ells s'integren en companyies de treball participant sobretot a la fortificació de la Línia Maginot. I quan la desfeta de l'Exèrcit francès, bastants dels legionaris espanyols cauen presos pels nazis, els qui els priven de l'estatut de presoners de guerra per a així enviar-los al camp de concentració austríac de Mauthausen¹⁹. ■

Continuarà al proper número

¹¹ E. Moradiellos, *Franco frente a Churchill...*, pàg. 114.

¹² R. Wernick, *Segunda Guerra Mundial...*, pàg. 189.

¹³ *Ibid.*, pàg. 188.

¹⁴ Pétain havia estat cridat pel seu Govern que li nomenà vice primer ministre així que ha de deixar el seu càrrec d'ambaixador a Madrid i abans de sortir telefonà, a Franco per dir-li: «El meu país ha estat derrotat em criden per fer la pau i signar l'armistici [...] Aquest és el resultat de 30 anys de marxisme. Em criden perquè em faci càrrec del país». Franco li suggerí, «Deje que quienes perdieron la guerra la liquiden, deje que ellos firmen el armisticio». I Pétain va respondre, «Sí [...] però el meu país em crida i jo em dec a la meva pàtria». R. Wernick, *Segunda Guerra Mundial...*, pàg. 136.

Anys abans, tant el Protectorat d'Espanya al Marroc com el Protectorat francès al Marroc van ser atacats seriosament per Mohamed ben Abd-el-Kim el Jatabi, líder de la resistència marroquina; en el cas espanyol el 1921 (el desastre de Annual), i el 1925 en el cas francès, aleshores s'acordà una cooperació militar entre França i Espanya que es materialitzaria després del viatge al Marroc del mariscal Pétain, en qualitat d'Inspector General de l'Exèrcit francès, qui després de visitar el front diria que, «per vèncer Abd-el-Krim dues condicions eren indispensables: molts considerables reforços i la col·laboració franco-espanyola» [Servicio Histórico Militar, *Historia de las campañas de Marruecos. Tomo 4*, Madrid, Imprenta BECEFE, 1981, pàg. 94]. Així que se signà el Tractat de Madrid (25/07/1925), la conjunció dels exèrcits colonials d'Espanya (on es trobava Franco i molts dels militars colpistes) i França, amb els reforços peninsulars, acabats amb la resistència marroquina i envien Abd-el-Krim a l'exili.

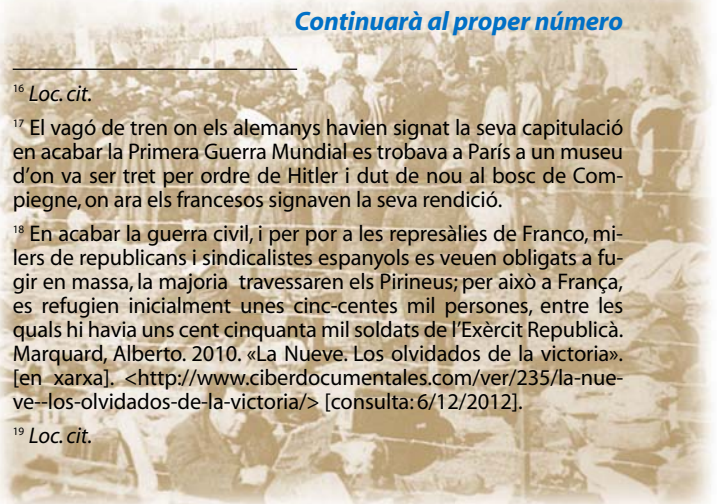
¹⁵ E. Moradiellos, *Franco frente a Churchill...*, pàg. 114.

¹⁶ *Loc. cit.*

¹⁷ El vagó de tren on els alemanys havien signat la seva capitulació en acabar la Primera Guerra Mundial es trobava a París a un museu d'on va ser tret per ordre de Hitler i dut de nou al bosc de Compiègne, on ara els francesos signaven la seva rendició.

¹⁸ En acabar la guerra civil, i per por a les represàlies de Franco, milers de republicans i sindicalistes espanyols es veuen obligats a fugir en massa, la majoria travessaren els Pirineus; per això a França, es refugien inicialment unes cinc-centes mil persones, entre les quals hi havia uns cent cinquanta mil soldats de l'Exèrcit Republicà. Marquard, Alberto. 2010. «La Nueve. Los olvidados de la victoria». [en xarxa]. <<http://www.ciberdocumentales.com/ver/235/la-nueve-los-olvidados-de-la-victoria/>> [consulta: 6/12/2012].

¹⁹ *Loc. cit.*

Antoni Thomàs Vidal, *in memoriam*

Per Manel Suárez, vicepresident de MdM

La setmana passada un amic comú, Tòfol Ferragut, em va comunicar la mala notícia. Antoni Thomàs Vidal havia mort. Dit així, no passaria de ser una defunció més, però en Toni Thomàs era quelcom més que un ciutadà de Palma. El vaig conèixer fa uns cinc anys i, des del primer moment, em va impactar la seva fermesa en defensar allò que creia de justícia i que, en el seu cas, no era altra cosa que la memòria del seu pare, Francesc Thomàs.

Francesc Thomàs era el bibliotecari de la Casa del Poble de Palma. Fa pocs anys, arran d'una ocupació pacífica del solar en què havia estat aquest immoble de bell record per a tothom, i qual la policia desallotjava els joves que hi eren presents, en Toni, que també els va voler fer costat, insistia a les forces de seguretat que el que estaven fent era injust, perquè aquell solar era casa seva, i tenia raó. En Toni, des del primer moment, va voler que la història dels darrers mesos de vida del seu pare fos pública perquè tothom el tengués present i en tragués un aprenentatge. Però, també va voler que la tràgica vida de lluita de sa mare, na Margalida, fos coneguda, que anessin les dues de la mà, i així ho demanava contínuament. Per això mateix, estimat amic Toni, vull contar el que tu m'explicares, perquè continuï la memòria i la lluita del record.

A Francesc Thomàs el detingueren ben aviat, devers l'agost del 36, i l'empresonaren dins Can Mir. Mitjançant un complex sistema de cartes, va aconseguir comunicar-se amb la seva família. Els explicava que estava bé i demanava a la seva dona que no li duqués més menjar, ni medicaments, i, sobretot, que cuidés dels seus fills i dels seus pares. La veritat era ben diferent. En Francesc, conscientment, intentava enganar la seva dona (mai no ho va aconseguir) i fer-li creure que dins aquella presó infame tots estaven ben atesos. La realitat, però, era ben diferent i, tot i que mai no s'ho va rendir, ambdós la coneixien perfectament. Francesc Thomàs estava mal alimentat i molt malalt. I, com tots els seus companys, tenia por. Un hora-baixa de febrer de l'any 37, un capellà va enviar un avís a la seva dona Margalida. Si volia evitar que aquell mateix vespre matassin el seu home, havia d'entregar una quantitat important de doblers que servirien per salvar-li la vida. Margalida, però, no els tenia.

En Toni, en moltes ocasions, amb els ulls plens d'emoció, d'enyorança i de ràbia, em va contar moltes vegades aquell fatídic hora-baixa que, per a sempre, li va quedar gravat a foc dins el més profund de l'ànima. La seva mare el va collir i, amb la seva germana i el seu germà partiren a corre-cuita cap a Can Mir amb l'esperança de poder fer alguna cosa que evités el desastre. En Toni recordava que, quan hi arribaren ja eren devers les vuit i es col·locaren a la mitjana que, com actualment, dividia els dos carrils de vehicles. Poc després, veren com s'atracava un camió (rus, em deia en Toni) de volquet en el qual hi anaven alguns soldats i falangistes. El camió va entrar dins la presó marxa enrere i, minuts més tard va tornar sortir. Ara ja anava carregat i un dels homes que hi feren pujar era el seu pare. La mare, en veure'l, va amollar els fills i va començar a córrer perseguint el camió i cridant. Ni s'hi fixaren, conti-

nuaren el camí, un estrany ritual, avingudes per avall, i giraren en direcció a la Rambla. Margalida els seguia de ben a prop, com si als conductors els agradés aquella persecució que ells ja sabien inútil. Entraren a la plaça de Santa Magdalena i s'aturaren davant la fatídica comissaria de Barrado. Margalida va arribar a temps de veure com feien baixar alguns homes. Després, giraren cap a la Sang i s'aturaren prop de l'entrada. Permeteren que alguns dels presoners entrassin a l'església a besar els peus del sant Crist. Francesc Thomàs no va voler baixar, ni tampoc va voler mirar la seva dona quan aquesta el cridava. Ambdós sabien quin era el destí i no va voler, segurament, provocar encara uns moments més durs.

La persecució de Margalida va continuar. El camió va seguir Rambles per avall i, de sobte, va girar per la Costa de la Pols. A la dona ja se li feia molt difícil seguir la velocitat dels assassins que, ara sí, ja havien abandonat qualsevol interès en ella. Només va ser a temps de veure que el vehicle feia una darrera aturada a l'església de Sant Miquel i que algú hi pujava o en baixava. Acceleraren i ella els va perdre, definitivament, el rastre.

Va recuperar els fills i tornaren a casa. En Toni m'explicava que, quan hi arribaren, sense dir ni paraula en tot el camí, la seva mare va entrar dins la seva habitació i els infants la sentiren, durant hores plorar desconsoladament i colpejar amb violència de ràbia continguda, d'impotència, el seu coixí. Ja mai més res no tornaria ser igual per a la família de Francesc i Margalida. El fill major, que s'havia embarcat amb motiu de l'Olimpiada popular, era a Barcelona i ja no el tornarien a veure fins passats molts anys. Margalida, la dona d'un roig, no trobava feina i en Toni recordava, encara amb els ulls d'un infant que no entenia res, que, durant un temps indeterminat, tant ell com els seus germans sopaven d'una barreta de regalèssia i que sa mare no menjava absolutament res i els convenia que aquella era una bona alimentació.

El meu amic Antoni Thomàs Vidal va morir fa pocs dies i, tot i que sabia perfectament on era el cos del seu pare, mai no li deixaren recuperar. Francesc Thomàs és a Porreres, sota un caramull de terra, sense nom, sense cap altre possibilitat de record que no sigui aquell que el seu fill Antoni, el meu amic, ha lluitat durant tots els anys de la seva vida per a què mai no es perdés.

Antoni, no sé si el teu pare mai arribarà a conèixer la teva lluita i el teu exemple, però m'agrada pensar que, d'alguna manera, la teva feina, la teva honestedat, la teva força i la teva energia li hauran arribat i el faran omplir-se d'orgull, de la mateixa manera que ens ha passat a tots els qui hem tengut l'oportunitat i l'honor de conèixer-te.

Toni Thomàs, explicant la història del seu pare, contribuïa, intencionadament, a què mai fos oblidada i a què els seu nom restés per a sempre dins la història d'aquest poble. El que, dins la seva humilitat ell mai no va arribar a sospitar, és que el seu nom anirà, per sempre, lligat al de son pare i que ambdós constituïran un exemple de fermesa, honestedat i dignitat dins la seva família i dins el nombrós grup d'amics que, al llarg dels anys, va anar fent.

Vine al nostre costat i fes-te'n soci de Memòria de Mallorca!

Entra a www.memoriadelesilles.org o tempsdelamemoria@gmail.com, o crida al 625 45 45 00